

Gökbayır, T., Gökbayır, M. (2024). Çağdaş Türk lehçelerinde renk adlarından türetilen isimler ve kullanım alanları, *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 317-336.

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİNDE RENK ADLARINDAN TÜRETİLEN İSİMLER VE KULLANIM ALANLARI

Tuğba GÖKBAYIR*

Mehmetcan GÖKBAYIR**

Öz: Renk adları, Çağdaş Türk lehçelerinde büyük bir çeşitliliğe sahiptir. Renk adlarının fazla olması yapım eklerinin pekiştirilmesiyle ilişkilidir. Yapım ekleri isim ve fiil gövdelerine gelerek yeni kelimelerin türetilmesini sağlar. Renk adlarına da isimden isim yapan eklerin getirilmesiyle yeni veya pekiştirilmiş bir renk adı ortaya çıkar. Bu sebeple, renk adlarında artış görülür ve renklerin farklı işlevleri ortaya çıkar. Renklerin sahip olduğu bu farklı işlevler, dilin işlenişine ve gelişimine katkı sağlar. Her dilin sahip olduğu sözcük hazinesi, tarihi süreçte gelişen ve canlılığını sürdüren bir olgudur. Renk adları da bu hazinenin önemli kültürel bir parçasıdır. Bu çalışmada, Çağdaş Türk lehçelerinin tamamında görülen renk adları çeşitli kaynaklardan tespit edilmiştir. Sırasıyla Kuzeybatı (bazı ağızlarıyla birlikte), Güneydoğu, Güneybatı, Kuzeydoğu grubu ve Türk dilinin uzak lehçeleri olan Çuvaş, Saha/Yakut Türkçelerindeki isimden isim yapan ekler tespit edilip yeni renk adları türetilmiş olan kelimeler ele alınmıştır. Türetilmiş olan bu kelimelerin hangi ekle yeniden türetildiği gösterilmiş ve anlamları tırnak içinde verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Renkler, Renk Adları, Çağdaş Türk Lehçeleri, Yapım Ekleri, isimden isim yapan ekler..

DERIVED NAMES FROM COLOR TERMS AND THEIR AREAS OF USAGE IN CONTEMPORARY TURKIC DIALECTS

Abstract: Color names have great diversity in Contemporary Turkish dialects. The abundance of color names is related to the reinforcement of derivational suffixes. The addition of derivational suffixes to noun and verb stems and enables the derivation of new words. A new or reinforced color name emerges by adding suffixes to color names. For this reason, there is an increase in color names and different functions of colors emerge. These different functions of colors contribute to the processing and development of the language. The vocabulary of each language is a phenomenon that has developed and maintained its vitality throughout the historical process. Color names are also an important cultural part of this treasure. In this study, color names seen in all Contemporary Turkish dialects were identified from various sources. The suffixes that make nouns from nouns in the Northwest (with some dialects), Southeast, Southwest, Southwestern, Northeast group and distant dialects of the Turkish language were identified and the words that derived new colour names were discussed. It is shown with which suffixes these words were derived and their meanings are given in quotation marks.

* Arş. Gör., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sos. Bil. Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü.

El-mek: tgokbayir@firat.edu.tr

 ORCID ID: 0000-0001-6563-9559

** İnsani ve Sos. Bil. Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili Doktora Öğrencisi.

El-mek: gokbayir.mehmetcan@yandex.com

 ORCID ID: 0000-0002-9850-4228

Keywords: Colors, Color Names, Contemporary Turkish Dialects, Derivational Suffixes, suffixes that make nouns from nouns.

Renk sözcüğü, Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlükte (s. 2774) Farsça *reng* “cisimler tarafından yansılan ışığın gözde oluşturduğu duyum” şeklinde belirtilir. Bu sözcüğün Türkçeye Farsçadan geçmiş olduğunu fakat Farsça kökeninin daha eski Hint-Avrupa dil ailesi üyesi olan Sanskritçe *raṅga-* ‘boya, renk’ (Turner, 1966, s. 611) köküne dayandığı belirtilir. Sanskritçe *raṅgakara* ‘boyacı’ (Turner, 1966, s. 611), *raṅgayati* ‘boyalar’ (Turner, 1966, s. 612), *raṅgiita* ‘renkli’ (Turner, 1966, s. 612) örneklerinde görüldüğü gibi Sanskritçede bu kökten türeyen kelimeler renk ve boya adlarıyla ilgilidir. Bu nedenle, *renk* kelimesinin nihai kökeni olarak Sanskritçe işaret edilebilir. Bu da diller arasındaki kültürel ve dilsel etkileşimin ne kadar geniş bir zaman dilimine yayıldığını göstermektedir. Türkçe, renklerin adlandırılması bakımından geniş bir söz varlığına sahiptir. Eski Türkçede Annemarie Von Gabain, *ao* ‘ak, beyaz, kır at’ (ETG, 2007, s. 259), kızıl ‘kırmızı, kızıl’ (ETG, 2007, s. 281), kök ‘gök, mavi’ (ETG, 2007, s. 283), ‘sarı’ (ETG, 2007, s. 292) olmak üzere 4 temel rengi ve yipin/yipün ‘menekşe rengi, kırmızı’ (ETG, 2007, s. 311) ifade eder. Tekin ise *ak* ‘ak, beyaz’ (OY, 2020, s. 120), *azman* ‘sarımtrak’ (OY, 2020, s. 125), *kara* II ‘kara, siyah’ (OY, 2020, s. 147) ve *ürüñ* ‘beyaz’ (OY, 2020, s. 183) renklerini verir. Bu renk adlarından *sarıg* ‘sarı’, son sesteki -g sesinin düşürülmesiyle *sarı* şeklini almıştır. *kök* renk adının yerini zamanla standart Türkiye Türkçesinde *mavi* almıştır. Mavi renk örneği dışında Türkçeye yerleşen daha pek çok alıntı renk adı bulunur.¹ Türkçe Sözlük’teki renk adlarından 67’sinin Arapça olduğunu belirtmiştir (Subaşı, 2012, s. 967). Ancak bu 67 örnekten 18’i Arapçadır, geri kalanı ise nispet î’si aracılığıyla kurulmuş veya içinde Arapça sözcük barındıran birleşik kelimelerden oluşturulmuş renk adlarıdır (Çürük, 2017, s. 204). Bu doğrultuda, Eski Türkçede renklerin adlandırılmasında kullanılan kelimelerin sıklığı azdır. Eski Türkçeden beri görülen renklerin büyük bir kısmı da eklerle türetilmiştir. Böylece eklerle üretilen yeni veya pekiştirilmiş bir renk adı ortaya çıkarır. Yeni renk adları da yeni kavramları doğurur. Bunlar; hayvan adları, bitki ve meyve adları, hastalık adları ve yer adlarıdır. Renk adları pekiştirme unsuru olarak da göze çarpmaktadır. *kapkara* gibi pekiştirme bildiren ikilemeli sıfatlar da görülür: *alha* Moğolcası *lab lara* ‘kap kara’ ve Tacikçe *sip-siyâ* gibi (Johanson, 2022, s. 81).

Renk adları Türkçede belirli bir kavramı vurgular: Siyah, üzüntü ve kederi; beyaz, temizlik ve masumiyeti; mavi, yüceliği; yeşil, tazelik ve gençlik; kırmızı, güzelliği; sarı, güneş ve hastalığı (Babatürk, 2023, s. 206). İngilizcede mavi renk, üzüntü; Almandada sarı renk, kıskançlıkla ilişkilidir (kıskançlıktan sararmak anlamında). Fakat İspanyolca ve İngilizcede yeşil rengi, kıskançlığı vurgular. Almanca *Rot sehen* (*see red* “kırmızı görmek”) veya Fransızca *rouge de rage* (*red with anger* “öfke kırmızısı”) gibi ifadeler, pek çok dilde öfkeyi belirtmek için kırmızıyı rengi vurgulamak amacıyla kullanılmaktadır (Soriano-Valenzuela, 2009, s. 422). İlginç bir durum da Litvancada farklı öfke derecelerinin İngilizcede olduğu gibi kırmızının farklı tonlarıyla değil (*flushed/pink/red/scarlet with anger* “bk. öfkeyle kızarmak/pembe/kırmızı/öfkeden kıpkırmızı olmak”), farklı renklerle ifade edilebilmesidir: Beyaz (kontrollü öfke için), kırmızı (‘normal’ öfke), mavi (çok yoğun öfke) ve siyah (aşırı yoğun öfke) (Sirvydė, 2007, s. 145-153). Ayrıca renk adları, yer ve yön kavramları bildirerek ilk anlamından uzaklaşarak yeni bir anlam kazanmaktadır. Eski ve unutulmuş olan anlamlar, insan faaliyetinin ayrı sahalarında saklanıp korunmaya devam etmektedir. Asya göçebeleri yönleri adlandırmada renkleri kullanır:

Kırmızı → Güney,

Siyah → Kuzey,

Mavi → Doğu,

Beyaz → Batı,

Sarı → Merkez (Kononov, 2015, s. 186-187).

Tarihî coğrafya ve Türk-Slav kültürel ilişkileri içerisinde Rusya Federasyonu’nun güneyindeki toprakların renklerle adlandırılması da çok önemli olmuştur. ‘siyah’ kelimesinin kuzeyi, ‘beyaz’ kelimesinin ise batıyı ifade ettikleri şu şekilde belirtilir: “... XII. yüzyılın ortasına *Polovets toprağı* (~*Deşt-i Kıpçak*) *Beyaz ve Siyah Kumaniya*, *Beyaz veya Batı Kumaniya*, *Transdinyester* (~*Turla*) ve *Dniyep* (~*Özi*) ordularını kapsıyordu. *Siyah Kumaniya*’nın merkezi *Kuzey Donets idi*.” Bu demek

¹ Detaylı bilgi için bknz. Derya Adalar Subaşı “*Renkler Ulamı Üzerine Türkçe ve Arapça Sözlük Tabanına Yönelik Gözlemler*”.

oluyor ki Siyah Kumaniya, Deşt-i Kıpçak'ın kuzey veya kuzey-doğusunda; Beyaz Kumaniya ise batı veya güney-batısında idi (Kononov, 2015, s. 193).

Renk adlarının ifade ettiği kavramlar ve kültürel derinlik, diğer milletlerde olduğu gibi Türkçede ve Türk kültüründe de yer alır. Türklerde ak rengi, temizlik ve arılığı ifade eder. Devlet adamları için güç sembolü olan ak rengi, savaşlarda giydikleri kıyafet rengidir. Türk geleneklerinde yönlerin de renkleri vardır. Hunlar, batının rengi *beyaz*, der. Ziya Gökalp'e göre Akdeniz, Türkiye'nin batısında yer aldığı için Akdeniz denmiştir. Kuzeyde karayelin bir kaynağı olan Karadeniz'in de *kara* rengi ile tanımlanması, dikkat çekicidir Kaşgarlı Mahmud DLT'de '*her şeyin akına ve süd beyazına, yalnız Oğuzları ak diyorlardı. Öbür Türkler, alacalı olanlara, ak at diyorlardı*' (Ögel, 2022, s. 377-378). Eski Türkler, beyaz anlamına gelen '*ak*' yerine '*ürüñ*' kelimesi kullanılmaktaydı (Ögel, 2022, s. 379). *ak* kelimesi, *ruh ve özün soyluluğunda* Yusuf Hacib tarafından '*Ey aslı ak (ürün) olan kişi, karaya yakın olma*' diyordu. '*Üzüm üzümüne baka baka kararır*', sözüyle ifade ettiği anlam aynıdır (Ögel, 2022, s. 381). Ögel'in *Türk Mitolojisi* adlı eserinde *Ak-şamanlar*, Kuzey ve Altay Türk Şamanizminde önemli bir rol oynar. Kuzey Türk Şamanizmine her dönemde dış etkiler girmiştir fakat bu inanışın eski bir Türk özü olduğu düşünülmektedir. Çünkü ak-şamanların yanında kara-şamanlar da görülmektedir. İnsanlığa demiri getirdiği için demirci şamanlar da denilmektedir (Ögel, 2022, s. 382). Beyaz renk, Orta Asya'daki Müslüman şamanların, önde gelen üç renginden birisidir. Bu renkler, ak; kırmızı ve gök rengidir. Bu renkleri üç bayrak olarak kullanmışlardır. Bayraklara '*Baş Tuğ*' da diyerek bu tuğ çevresinde dinî törenlerini gerçekleştiriyorlardı (Ögel, 2022, s. 383).

'*kızıl*', kırmızı renginin Türklerde en yaygın ve tek adı '*kızıl*'dir. *kırmızı* sözü, Eski Türkçede görülmez. Dede Korkut hikâyelerinde de kırmızı sözü geçmez. *kırmızı* sözü, Türkler henüz Batı Türkistan'da iken, onlar tarafından tanınmakta idi. Çünkü Batı Türkistan'ın yerli dili Soğd ağzında, kırmızı rengin karşılığı olarak *krm'yr* sözü kullanılmaktaydı. Anadolu'da ise, *kırbız*, eskiden daha yaygın bir söz idi. Kırmızının çeşitli tonlarını ifade etmek amacıyla *bağırca*, *bağırza*, *yağal*, *yanal* gibi çeşitli sözler kullanılır (Ögel, 2022, s. 417). Türklerde kırmızı rengin sembolü veya benzeri 'kan' idi. Kırmızının ahlak ve duygularla ilgili yanı da vardı: Türklerde al-bastı, Anadolu'nun birçok yerinde *Al-karısı* şeklinde. Kızlar için de mutluluk rengi sayılır. Dede Korkut'ta geçen '*Oğlu olanı ağ otağa; kızı olanı kızıl otağa; oğlu kızı olmayanı da kara otağa, koyun*' cümlesindeki kızıl sözünün kırmızının mutluluk ve neşe anlamında kullanıldığı apaçıktır (Ögel, 2022, s. 417-419).

'*kara*' renginin Türklerde binlerce yıldır Kuzey yönünü ifade eden renk olduğu görülür. *kara-yer* ve *yeryüzü* anlamında Göktürk yazıtlarında yerin rengi, *yağız yer* olarak tanımlanır. Radloff'un sözlüğüne göre diğer Türk ağzlarında da *kara-yer* ve *kara-toprak* deyiş ve anlayışı çoğunluktadır. Türklerin siyah renkte elbise giydikleri de görülür. '*Kara donlu kâfir*' deyişi, Dede Korkut'ta sıklıkla görülür. *kara* rengi, yas rengi olarak da geçer. Halkların çeşitliliğini ifade ederken de kullanılır: *kara-halk* ve *kara-budun* gibi. Tabiat varlıklarını ifade etmekte de kullanılır: *kara orman*, *kara sular*. İnsan vücudundaki yüz, baş ve vücudun diğer karalıklarını ifade ederken de kullanılır: *kara bağrım*, *karabaşım*, *kara kaş*, *kara göz*. Hayvanların rengini bildirirken de kullanılır: *kara-deve*, *kara kazılık at*, *kara koç*, *kara tonguz* gibi (Ögel, 2022, s. 431-466).

'*ala*' ve '*alaca*' rengi denilince *ala-geyik* örneği akla gelir. Bu renk, kahverengi düz renk tonunun üzerinde beyaz benekleri olan bir renktir. Yani, birkaç rengin birbirine karışmamış olarak durmasıdır. *ala* sözü, çok eskiden *alak* şeklinde idi. Ancak Göktürk ve Uygur yazıtlarında *ala* şeklinde geçer. *Kutadgu Bilig* ile DLT'de de *ala* biçimindeydi. Hayvanların alası ve ala renklisi, bazı hanlık ve topluluk adlarında ('*Ala atlıg yol Teñri*'), Ala tuğ ve ala-bayrakta, tabiat ve insan vücudu ve hastalıklarında ve *ala* rengi ile yapılan diğer renk eşlemelerinde (*ak-ala*, *kara-ala*, *gök-ala*, *kızıl-ala*) karşımıza çıkar (Ögel, 2022, s. 450-457).

'*gök*' ve '*mavi*' rengi, Türklerin en çok değer verdiği 3 temel renkten (*ak*, *kırmızı*, *gök*) biridir. *gök* rengi, göğümüzün rengi, dünyamızın ve varlığımızın sembolüdür. Gök, Tanrının bizi sonsuzluklara bağlayan, ululuk ve yüceliğin sembolüdür. İnsanlara bolluk, refah ile ölüm ve felaketin yine göklerden geldiğini hatırlatır. Dünyada insanlar ve hayvanlara hayat veren *gök* yani *yeşil*, yine göktür. Dede Korkut'ta '*gök çayırın üzerine*' veya '*gök alanda*' sözleri kadar, rahatlık ve ferahlık veren bir şey yoktur. Onlar, bu rengin zevkini ve kutluluğunu bilmekteydi. Tanrının rengi ve sembolü olan bu renk, yaşlarda ve ölümden, elbise ve süslerde, hayvanlarda, tabiatta, silah aletlerinde ve renk eşleşmelerinde karşımıza çıkar (Ögel, 2022, s. 457-470).

'*yeşil*' rengi, Eski Türkçede *yaşıl* şeklindeydi. Çin kaynaklarında Eski Türklerle yaş sorulduğunda '*otuz yeşil gördüm*' yani otuz bahar, otuz yeşerme gördüm anlamlarında bu cümleyi

kurarlarmış. Diğer Türk ağzlarında ise *yaş*, genç demektir (Örneğin, Kırım Tatar Türkçesinde Yaşlığımıza toyalmadım ‘Gençliğime doyamadım’ ifadesindeki gibi). *yeşil* rengi, din ve kozmogoni inanışlarında (*yeşil-gök* ve *yıldızlar*, *yeşil-gök* ve *yağız-yer* gibi), tabiat varlıklarında, elbiselerde, Göktürklerin ‘*yer-su*’ anlayışı ve Kutadgu Bilig’deki yeni deyişlerde (*yağız-yer*, *yeşil su*) ve yeşille ilgili bazı renk eşlemelerinde (*yeşil-su* ve *kızıl-ateş*, *yeşil-bitki*) karşımıza çıkar (Ögel, 2022, s. 471-478). *Göktürk* yazıtlarında *gök* rengi, sadece ırmak anlamlarındaki kelimelerde kullanılırdı. 11. yüzyılda Karahanlı döneminde Kaşgarlı Mahmud’da da az sayıda görülürken bu rengin anlamı *Kutadgu Bilig*’de çoğalmaya başlamış ve artık göğe bile yeşil denilmiştir.

‘*sarı*’ rengi, Türklerde ve inanışlarında önemli bir rol oynamaz. Fakat tabiat ve bahardaki çiçeklerin tasvir edilmesinde önemlidir. Genellikle bu renk, kötü ruhlar, hastalıklar, bomboş çöller, uzun kış günleri ve yoklukların sembolleştirilmesi kullanılır: *yüzün sararması*, *yüzün sararıp solması*, *sarı-yılan*, *sarı otai* ve *sarı ordu*, *sarı-kır*, *sarı celke* ‘erkek dağ kuzusu’ gibi (Ögel, 2022, s. 479-487).

Renk bildiren sözler aslında birer addır. Türkçe, renkleri gösteren temel kelimelerin yanı sıra küçük renk ayrılıklarını belirten çeşitli kelimelere de sahiptir. Bu yüzden, renk adları yönünden oldukça zengindir. Türkiye Türkçesinde beyaz, siyah, mavi, pembe, al, mor vb. ana renklerdeki derece farklılıklarını göstermek üzere açık ve koyu sıfatlar kullanılır: açık mavi, koyu yeşil, koyu kırmızı, açık yeşil gibi. Renkler arasındaki ince farklılıkları belirtmek için benzetme yoluna da başvurulabilir: çivit mavisi, deniz mavisi, limon sarısı, fıstık yeşili, bal rengi, petrol yeşili, gül kurusu gibi (Korkmaz, 2019, s. 266). Ancak renk kavramını geliştirmek için bazen de eklerden yararlanılır. Eklerin yardımı ile renk adlarından yeni bir renk adı türetilir veya renk adlarının pekiştirildiği görülür. Ad bildiren sözler olan renk adlarına isimden isim yapan ekler getirilerek renk adları türetilir.

Türk lehçelerinde söz yapımı araştırmaları 19. yüzyılda başlamıştır. “*Grammatika Turetskogo, Persidskogo, Kurdskogo i Zhegra Yazzykov*” adlı eserinde Kazémbek, isimden isim türeten beş yapım eki ele alır. Nikolay Aşmarin, “*Sravnitel’naya grammatika turetskikh yazzykov* (Türk Dillerinin Karşılaştırmalı Grameri)” eserinde on üç eki; “*Opyt issledovaniya tyurkskikh narechiy* (Türk Dillerinin İncelenmesi Üzerine Deneme)” eserinde Nikolay Katanov ise Tuva Türkçesinde on iki isim yapan eki gösterir ve bazılarının anlamlarını belirler. Fiilden isim türeten ekleri ele almamıştır. “*Ocherki po grammatike turetskogo yazzyka* (Türk Dilinin Grameri Üzerine İncelemeler)” eserinde Gordlevskiy, Türk dilinde isim türeten on dokuz eki; “*Grammatika bashkirskogo yazzyka* (Başkurt Türkçesinin Grameri)” eserinde Nikolay Dmitriyev, Başkurt Türkçesinde yapım eki olarak yaşamayan ancak alıntı sözcüklerde görülen *-ist*, *-ér* gibi ekleri de verir. “*Yakutskiy yazzyk* (Yakut Dili)” eserinde Haritonov, Yakut Türkçesinde isim türeten on dört ek bulur. “*Materialy po izucheniyu tyurkskikh yazzykov* (Türk Dillerinin İncelenmesine Yönelik Materyaller)” eserinde Drenkova, Hakas Türkçesinde kırk dokuz ek ele alır, ancak bunların bir kısmının sıfat türeten yapım eki olduklarını da vurgular (*-gér*, *-çan*, *-k*, *-çak*, *-kay* gibi). İsimlerin eklerin yardımı ile yapımı Baskakov’un “*Karakalpakskaya grammatika* (Karakalpak Türkçesi Grameri)” eserinde ayrıntılı olarak incelenmiş ve türemiş isimlerin yapımında yirmi sekiz ekin kullanıldığı belirtilmiştir (Ganiyev, 2013, s. 57). Günümüzde ekler ile yeni kelimelerin türetilmesi üzerine pek çok çalışmanın varlığı dikkat çekmektedir. Eklerin ifade ettikleri anlam, yapım ekleri ile ifade edilmektedir. Türk lehçelerindeki isimlerin yeniden türetilmesi eklerin yardımıyla sağlanmaktadır.

Yapım ekleri, isim ve fiil gövdelerine getirilerek yeni kavramların yaratılmasını, kavramlara karşılık yeni kelimeler türetilmesini sağlayan eklerdir (Korkmaz, 2007, s. 218). Türkçede kök ile eklerin arasındaki birleşme ölçüleri kurallı ve sistemli olduğu için adlara getirilen ekler fiillere, fiillere getirilen ekler de adlara getirilmez (Korkmaz, 2019, s. 110).

Türkçede dört çeşit yapım eki vardır:

1. İsimden isim yapan ek
2. İsimden fiil yapan ek
3. Fiilden isim yapan ek
4. Fiilden fiil yapan ek.

Yeni sözcüklerin oluşumu sırasında Türk dilinin en eski dönemlerinden itibaren görülen anlam ilişkilerine dikkat edilmelidir. Örneğin, *-(ıl)* ekiyle, renk adları oluşturulmasına karşın neolojizmlerin tekil ve çoğul’da sayısal nicelikleri belirtmesi, dilin iç tutarlılığına zarar vermektedir. Benzer örneklere başka kelimelerde de rastlanılır. Aynı yapım eki, birden fazla anlam kazandırabilir. Örneğin, “en sıcak mevsim” anlamındaki *yaz* kelime yapısı, *yaz+lık* “yazlık, yazın oturulan yer; yaz boyunca kullanılan (giyecek vb.)” olarak farklı anlamlarda görülebilir. Bu farklı anlamlar, *+lık* biçim birim yapısı ile

karşılanmıştır (Eker, 2021, s. 266). Yani yapım ekleri de aynı kelimeler gibi farklı durumlarda farklı anlamlar taşıyabilmektedir.

İsimden isim yapan ekler, kök ve gövdelerinden isim türetmek için kullanılan eklerdir. Bu ekler, isim köklerine ve fiilden yapılan isim köklerine eklenir. İsimden isim yapan ekler meslek, topluluk, vasıf, bağlılık, aitlik vb. gibi nesnelere ifade eder. Bu isimlerin sayıları sayılamayacak kadar çok, fakat çeşitleri azdır. İşlek olarak bu ekler kullanılmaz. Fakat bu eklerin kullanım sahası çok geniştir. Bu bakımdan birçoğu çekim eklerine benzer. Hemen hemen bütün isimlerin sonuna gelerek yeni isimler türetir. Türetilen yeni isimlerden bazıları fonksiyon olarak geçici isimler yaptıkları için bu yönüyle çekim eklerine benzer. Fakat kalıcı isimler türeten gerçek yapım eki özelliğindeki bazı yapım eklerinde de bu genelleme vardır (Ergin, 2021, s. 165-166).

Bu çalışmada, Çağdaş Türk lehçeleri esas alınarak Tatar Türkçesi (ek olarak tespit edildiği için Sibiryaya Tatar Türkçesi ve Kreşin Tatar Türkçesi), Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Nogay Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi, Kumuk Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Özbek Türkçesi, Uygur Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Gagavuz Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Altay Türkçesi ve Hakas ve Tuva Türkçelerindeki renk türeten isimden isim yapan ekler incelenecektir.

Kuzeybatı/Kıpçak Grubu

1.1. Tatar Türkçesi

+ay, +ey: Bu ek, günümüzde kök ile kaynaşmıştır: *kügey* “mavimsi” (<*kük*), *turgay* “tarla kuşu” (<*turi* Eski Türkçede “kahverengi; yanık rengi” anlamını bildirmiştir) (Ganiyev, 2013, s. 92).

+gılt, +glt; +kult, +klt: Vasıf ve renk adlarından benzerlik ve yakınlık ifadesi türetir: *kız+gılt* “kızılımsı, kızılca, kırmızımsı” (Öner, 2015, s. 293), *sor+gılt* “grimsi”, *yeş+klt* “açık yeşil” (Buran-Alkaya, 2019, s. 58). Bu ekin kullanım sıklığı azdır (Öner, 2013, s. 51-52).

+ça/+çe: Yapım kökleri sıfat olan sözcükler: *yeşl+çe*, *sıyık+ça*, *kızıl+ça* (Ganiyev, 2013, s. 66). Benzerlik, eşitlik fonksiyonuyla kalıplaşır: *sarşa* “sarıca” (Öner, 2013, s. 46), *alaca* “alaca renkli” (Öner, 2015, s. 29).

+çıl/+çil: İsimlerden, fazlalık, bir şeye düşkünlük, bağlılık ifadesi taşıyan yeni isimler yapan bir ektir: *kırçıl* “kır renkli” (Öner, 2013, s. 49).

+kına: *ak kına* “beyazımsı” (Şçerbak, 1977, s. 100).

+lı: *ao+lı* “aklı, beyazlı, beyaz karışık” (Öner, 2015, s. 27).

+lık, +lik: Kotwicz, Bu ekin *-lug*, *-lig* ekinin kök şekli olmadığını, kök şekli olarak *yı* yapısını ele almak gerektiğini, Tunguz dillerinde günümüze kadar *yı* yapısının çokluk bildirdiğini ifade eder. Bang, bu ekin *il* denilen kelimedenden geldiğini; Baskakov ise Türkçedeki *-luk*, *-lük* ekinin Uygur ve diğer Türk lehçelerinde “çok” anlamına gelen *lik* sözcüğü ile ilişkili olduğunu belirtir ve Tumaşeva da bu düşünceye katılır. Bu ek yapım kökünün bildirdiği renklerin isimlerini türetir: *kızıl+lık*, *ak+lık* “beyazlık”, *kük+lik* “mavilik” (Ganiyev, 2013, s. 61-63), *sarı+lık* (Tenişev, 1988, s. 143)

+rak/+rek: Vasıf adlarının karşılaştırılmasında kullanılan bir ektir: aksılarak “daha beyazca” (Öner, 2013, s. 50-51).

+sıl, +sıl: Bu ek, çoğunlukla sıfatlarda görülür: *ak+sıl* “akçıl, ak renge yakın”, *kük+sıl* “mavimsi” (Ganiyev, 2013, s. 93).

1.1.1. Sibiryaya Tatar Türkçesi

+çA: STT’de yaygın olarak eşitlik eki olarak kullanılan bu ek, kimi zaman yapım eki olarak çeşitli işlevlerde kullanılır. Ramstedt ekin *ç+ay* eklerinden oluştuğunu, Kotwicz *çak* ekinin kısaltıldığını, N. Hacıeminoğlu da eşitlik hâli eki *+çA* olduğunu söyler. Küçültme, benzerlik, yakınlık işlevleriyle çeşitli kelimeler yapar: *ciren+çe* “kestane rengimsi”, *qısıl+tsa* “kızamık” (Alkaya, 2021, s. 211).

+ğilt/+qilt; +kilt: Renk adlarına gelerek benzerlik, yakınlık işleviyle kullanılır. İşlek değildir: *sar+ğilt* “sarımsı, sarımtırak”, *qıs+qilt* “kızılımsı”, *yeş+kilt* “yeşilimsi, yeşilimtırak” (Alkaya, 2021, s. 215).

+ğiltum/+kiltüm (<ğilt+ım): +ğilt, +kilt ekinin genişlemiş şeklidir: *sar+ğiltum* “sarımsı, sarımtırak”, *yeş+kiltüm* “yeşilimsi, yeşilimtırak” (Alkaya, 2021, s. 215).

+iltir: Renk adlarına gelip benzerlik, yakınlık anlamı verir. İşlek değildir. *küg+iltir* “mavimtırak, mavimsi” (Alkaya, 2021, s. 215).

+ma: Renk adına gelerek benzerlik, yaklaşıklık anlamı katar: *quñır+ma* “kahverengimsi”, *kügiltir+me* “mavimsi” (Alkaya, 2021, s. 219).

1.1.2. Kreşin Tatar Türkçesi

+çA: Bu ekin Ramstedt, *ç+ay* eklerinin birleşerek oluştuğunu; *Kotwicz*, *çak* ekinin kısaldığını, Hacıeminoğlu ise bu ekin *+çA* olduğunu ve bazı kelimelerin üzerinde kalıplaşarak (*bar+ça*) yapım eki görevi üstlendiğini belirtir. Küçültme, benzerlik ve yakınlık işleviyle kelimeler türetir: *ala+ça* “ala renkli, alaca” (Alkaya-Kirillova, 2018, s. 333).

1.2. Kazak Türkçesi

+ğil, +qıl: Sıfatların karşılaştırmalı şekillerini yapar: *sur+ğil* “grimsi”, *boz+ğil* “bozumsu” (Biray vd. 2015, s. 63).

+ğilt, +qilt: *boz+ğilt* “bozca, grimsi”, *sarı+ğilt* “sarıca”, *sur+ğilt* “grimsi” (Buran-Alkaya, 2019, s. 126). Vasıf ve özellikle renk adlarından benzerlik, yakınlık ifadesiyle yeni adlar türeten bu ekin kullanım sıklığı azdır (Öner, 2013, s. 51-52). Sıfatların karşılaştırmalı şekillerini yapar. Renk bildiren adlara gelerek renklerde solgunluk bildirir: *sarı+ğilt* “sarımsı” (Biray vd. 2015, s. 63), *boz+ğilt* “bozca, grimsi” (Koç-Doğan, 2004, s. 191), *kız+ğilt* “pembe” (Koç vd. 2019, s. 368).

+ğiltum, +qiltum: Ek, ünlüler ve ünsüzlerden sonra *+ğiltum*, ünsüzlerden sonra da *+qiltum* şeklindedir. Sıfatların karşılaştırmalı şekillerini yaparak azlık bildirir: *boz+ğiltum* “bozumtırak”, *sur+ğiltum* “grimsi, az gri” (Biray vd. 2015, s. 64), *sar(ı)+ğiltum* “sarımsı, sarıca” (Koç-Doğan, 2004, s. 191), *qız+ğiltum* “kırmızımsı” (Koç vd. 2019, s. 368).

+şa/+şe: Benzerlik, eşitlik fonksiyonuyla kalıplaşır: *sarşa* “sarıca” (Öner, 2013, s. 46). Sıfatlara getirilerek karşılaştırma ve derecelendirme görevi üstlenir: *aq+şa* “beyazımsı, beyaz renkli, akça” (Biray vd. 2015, s. 63; Koç vd. 2019, s. 31).

+rak/+rek: Vasıf adlarının karşılaştırılmasında kullanılan bir ektir: *kögirek* “daha mavi”, *agırak* “daha beyaz” (Öner, 2013, s. 50-51).

+amık: *boz+amık* “boz renge yakın renk” (Koç vd. 2019, s. 90).

+erîñki: *kögerîñki* “mavimsi, mavimtırak” (Koç vd. 2019, s. 258).

+ildir: *kögildir* “mavimsi, maviye çalan” (Koç vd. 2019, s. 258).

+iljim: *kögiljim* “mavimsi, maviye yakın” (Koç vd. 2019, s. 258).

+dıq: *qızıl+dıq* “kızılılık, kırmızılık” (Koç vd. 2019, s. 369).

1.3. Kırgız Türkçesi

+gilt, +gult: Renk adlarında benzerlik ve yakınlık ifade eden kelimeler yapar: *sar+gilt* “sarımtırak, sarıya çalan” (Yudahin, 2011, s. 639), *kız+gilt* “kırmızıya çalan, kızılca” (Yudahin, 2011, s. 470), *kö+gült* “mavimsi” (Buran-Alkaya, 2019, s. 196). Bu ekin kullanım sıklığı azdır (Öner, 2013, s. 51-52), *sur+gult* “bozumtırak”, *boz+gult* “bozumtırak” (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 113).

+çil, +çul: Benzerlik ve gibilik ifade eder. Çoğunlukla renk adlarına getirilir. *+çı* ve *+l* ekinin birleşmesinden oluşur: *ak+çıl* “beyazımsı, akımsı”, *sarı+çıl* “sarımsı” (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 110), *kök+çül* “mavimsi” (Yudahin, 2011, s. 498).

+gıç: Tek bir örnek tespit edilmiştir: *sarı+gıç* “sarı” (Yudahin, 2011, s. 639),

+gIl, +gul, +kül: Kırgız Türkçesinde fazla işlek olmayan bu ekin isimlere gelerek benzerlik ifade ettiği görülür: *kız+gül* “kızılca”, *ak sargıl* < *sarıg+gıl* “sarışın” (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 113).

+gıltım, +gUltUm: *+gıltım, +gultum, +gültüm* eki sadece renk adlarıyla kullanılır. Kelimeye benzerlik ve gibilik anlamı katar: *agıltım* < *ak+gıltım* “beyazımtırak”, *kız+gıltım* “kızılımtırak”, *sur+gıltım* “bozumtırak”, *kögültüm* < *kök+gültüm* “mavımtırak” (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 113).

+lcım, +lcüm: Bu ek, kızıl ve caşıl renk adlarıyla kullanılmaz. Bu renklere gelerek benzerlik ve gibilik anlamı katar: *kara+lcım* “karamsı”, *sarı+lcım* “sarımsı”, *agılcım* < *ak+ı+lcım* “beyazımsı”, *kögülcüm* < *kök+ü+lcüm* “mavimsi” (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 114).

+ltır, +ltür: Bu ek, ak ve kök renk adlarına gelerek benzerlik ve gibilik ifade eder: *agıltır* < *ak+ı+ltır* “beyazımsı”, *kögültür* < *kök+ü+ltür* “mavimsi” (Yudahin, 2011, s. 498).

+omtuk, +mık: Kırgız Türkçesinde işlek olmayan bu ek, renk adlarıyla kullanılır: *boz+omuk* “boz; yüz solukluğu”, *ala+mık* “alaca, tek renkli olmayan” (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 117).

+rAAk, +rOOk: Tarihi Türk yazı dilinde *+raq, +rek* şeklinde bu ek, Kırgız Türkçesinde uzun ünlüdür. Bu ek, sıfatlara gelerek karşılaştırma ve derecelendirme bildirir: *caşıl+ı+raak* “daha yeşil” (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 117-118).

+sımak, +sımal, +sıman: Fazla işlek olmayan bu ekin renk adlarına gelerek benzerlik ve gibilik ifade ettiği görülür: *kızıl+sımak* “kızılımsı”, *kara+sımal* “karamsı” (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 118), *kızıl+sıman* “kırmızımtırak, kırmızımsı” (Yudahin, 2011, s. 471),

+ş: Bu ek, Kırgız Türkçesinde ak ve kök renk adlarına gelerek benzerlik ve gibilik katar: *agış* < *ak+ı+ş* “beyazımsı”, *kögüş* < *kök+ü+ş* “mavimsi” (Yudahin, 2011, s. 498).

+Dlk: *ak+tlk* “aklık” (Yudahin, 2011, s. 16), *kızıl+dlk* “kızılılık” (Yudahin, 2011, s. 471).

1.4. Başkurt Türkçesi

+ğilt/+gilt; +qılt/+kilt; ğolt: Benzerlik ve yakınlık ifadesi yapan kelimeler türetir: *har+ğilt* “sarımsı”, *qara+ğilt* “siyahımsı”, *qız+ğilt* “kızılca, kırmızımtırak”, *quy+ğilt* “koyuca”, *yeş+kilt* “yeşilimsi”, *hor+ğolt* “grimsi” (Buran-Alkaya, 2019, s. 264), *harıgilt* “sarıya çalan, sarımsı” < *harı+gilt* (*harı* “sarı”); *kümgil(t)* “maviye çalan, mavimsi” < *küm+gil(t)* (*küm-kük* “gömgök, çok mavi, mor”); *yäşkilt* “yeşil” < *yäş+kilt* (*yäşil* “yeşil”) (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 111).

+AmIk: İsim kök ve gövdelerine gelerek onlardan renk, küçültme veya aslından bozulmuş olan isimler türetir: *qı z(ıl)amıq* “kızamık” < *qız(ıl)+amıq* (*qız(ıl)* “kızıl, kırmızı”) (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 101).

+GAs: İsim kök ve gövdelerine gelerek küçültme, sevgi, benzerlik anlamı ifade eden isimler türetir. Ek, Eski Türkçede de küçültme ve sevgi ifade eden bitki ve hayvan isimleri yapar: *kükäs* “yeşil sırtlı, ince parlak bir tatlı su balığı, ince vücutlu kişi” < *kük + käs* (*kük* “gök, mavi, boz”) (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 109).

+GXl: Eklendiği isim kök ve gövdelerinden benzerlik ifade eden isimler yapar. Renk isimlerinde kullanımı yaygındır: *buzgıl* “grimsi, bozumsu, gri renge yakın” < *buz+gıl* (*buz* “gri, boz; sahipsiz, boş duran”); *kümgil(t)* “maviye çalan, mavimsi” < *küm+gil(t)* (*küm-kük* “gömgök, çok mavi, mor”); *tümiül* “siyahımsı, kara, füme, sıkıntılı bunlu” < *tüm+iül* (*tüm* “deva, şifa, ilaç”) (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 110-111).

+hXI: İsimlere gelerek benzerlik, gibilik ifade eden sıfatlar yapar. Eski Türkçede *+sıl/+sil* şeklindedir. Orhun Türkçesinde *+l* ekiyle türeyen renk isimleri söz konusudur. Başkurt Türkçesinin karakteristik özelliklerinden birisi olan genel Türkçede kelime başı /s-/>/h-/ değişimi ile ekin ses düzeni Başkurt Türkçesinde *-hıl/-hıl/+hül/+hül* şeklinde görülür: *aqhıl*

“beyazımsı” < *aq+hıl* (aq “ak, beyaz”); *kükhıl* “mavimsi” < *kük+hıl* (kük “mavi”) (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 113-114).

+**hXw**: İsimlere gelecek benzerlik, gibilik ifade eden sıfatlar türetir. Genel Türkçedeki kelime başı /s-/>/h-/ değişimi Başkurt Türkçesinin karakteristik özelliklerinden olup ek sonundaki sızıcılaşma ile ek Başkurt Türkçesindeki şeklini alır: *alhw* “kırmızımsı, pembemsi” < *al+hıw* (*al* “kırmızımsı, pembe”); *aqhıw* “beyazımsı” < *aq+hıw* (*aq* “ak, beyaz”); *külhw* “bozumsu” < *kül+hıw* (*kül* “kül”); *qarahıw* “siyahımsı” < *qara+hıw* (*qara* “kara, siyah”), *zängärhw* “mavimsi” < *zängär+hıw* (*zängär* “mavi”) (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 114-115).

+**sA**: Küçültme fonksiyonunda isimler türetir: *yäşilsä* “çeşitli yeşil sebzeler verilen genel isim” < *yäşil+sä* (*yäş(ıl)* “yeşil”) (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 131).

1.5. Nogay Türkçesi

+**gilt**/**Gİlt**: Renk isimlerine gelip yaklaşıklık, benzerlik yapan ve azlık bildiren bu ek yaygın değildir: *qizgilt* “kırmızımsı”, *sargilt* “sarımsı” (Ergönenç, 2009, s. 70; Ergönenç, 2019, s. 74).

+**İldIm**: Renk adlarına gelecek gibilik, benzerlik anlamı katar. Renk bildiren kelimelere gelir: *agildim* “beyazımsı” (Ergönenç, 2009, s. 70), *kögildim* “mavimsi” (Ergönenç vd. 2024, s. 153).

+**İldIn**: *kög+ildin* “mavimsi” (Ergönenç vd. 2024, s. 153).

+**İlzIr**/**İlZİR**: Renk adlarına gelecek gibilik, benzerlik anlamı katar: *ag+ılzır* “beyazca, beyazımsı”, *kög+ılzır* “mavimtırak” (Buran-Alkaya, 2019, s. 327). Ekin ünlü uyumuna göre kalın ve ince şekli bulunur. Ekin ünlüleri daima düz olarak gelir. Renk bildiren kelimelere gelecek onlardan benzer anlamlı kelimeler türetir. Ekin işlevi +*İldİM*, +*yoşkil*, +*Gİlt* ve +*GAna* ekleriyle aynıdır: *agilzır* “beyazca, beyazımsı”, *kögilzır* “mavimsi, mavimtırak” (Ergönenç, 2009, s. 70-71).

+**sımal**: Gibilik ve benzerlik ifade eden bir ektir: *sarı+sımal* “sarışın”, *kara+sımal* “siyahça” (Buran-Alkaya, 2019, s. 328). Kırgız Türkçesinde “gibi” anlamında edat olarak kullanılan “*sımal*”, Nogay Türkçesinde ekleşmiştir: *qarasımal* “siyahça” (Ergönenç, 2019, s. 76), *aq+sımal* “beyazımsı, beyaz gibi” (Ergönenç vd. 2024, s. 32).

+**yoşqıl**: Ek, renk isimlerine gelir ve azlık anlamı verir. İşlek olmayan bir ektir: *qarayoşqıl* “siyahımsı” (Ergönenç, 2009, s. 70).

+**(İ)rAk**/**(I)rAk**: Genellikle renk isimlerine gelen ek, geldiği vasıf isimlerinin niteliklerini artıran, pekiştiren isimler yapar. Ek, ünlüyle biten isimden sonra +*rAk*, ünsüzle biten isimden sonra +(İ)*rAk* şeklinde gelir. Yardımcı ünlüsü daima düz olan ekin /k/ ünsüzü, ince ünlü yanında /k/, kalın ünlü yanında ise /q/ şeklinde gelir: *sarıraq* “daha sarı”, *qizüliraq* “daha kırmızı” (Ergönenç, 2009, s. 72), *sarıraq* “daha sarı”, *qızıliraq* “daha kırmızı” (Ergönenç, 2019, s. 76).

+**şİl**: Vasıf isimleri yapan ek yaygın değildir: *kökşil* “mavimsi” (Ergönenç, 2009, s. 73).

+**ğoşqıl**: Renk isimlerine gelir ve azlık anlamı verir: *qarağoşqıl* “siyahımsı” (Ergönenç, 2019, s. 74).

+**İlcIr**: Renk bildiren kelimelere gelecek onlardan benzer anlamlı kelimeler türetir: *ağılçır* “beyazca, beyazımsı”, *kögilçır* “mavimsi, mavimtırak” (Ergönenç, 2019, s. 74).

+**şA**: Renk isimlerine gelir: *yasılsa* “sebze” (Ergönenç, 2019, s. 76).

+**lıq**: *aq+lıq* “aklık, beyazlık” (Tenişev, 1988, s. 143) (Bask., 58-59)

+**şağala**: *aq+şağala* “bembeyaz” (Ergönenç vd. 2024, s. 32).

+**la**: *qara+la* “alaca, rengârenk, renk renk, çil” (Ergönenç vd. 2024, s. 238).

+**lıq**: *qara+lıq* “karalık, siyahlık” (Ergönenç vd. 2024, s. 238), *sarı+lıq* “sarı renk, sarılık” (Ergönenç vd. 2024, s. 284), *qızıl+lıq* “kızıllık, kızartı, allık” (Ergönenç vd. 2024, s. 257).

+*ala*: *yasılala* “yeşil rengin hâkim olduğu, alacalı bulacalı” (Ergöner vd. 2024, s. 419).

1.6. Kırım Tatar Türkçesi

+*çII*: Renk isimlerine gelerek benzerlik bildirir. İşlek değildir: *aq+çil/aq+çıl* “beyazlamaya yüz tutmuş”, *kök+çil* “mavimsi” (Buran-Alkaya, 2019, s. 391).

+*ltIm*: Renk isimlerine gelerek benzerlik, yakınlık bildirir. İşlek değildir: *kög+eltim/kök+ültim* “mavimtırak”, *qızı(l)+tum* “kırmızımsı”, *yeş+iltim* “yeşilimtırak”, *mor+ultum* “morumsu”, *sarı+ltum* “sarımtırak”, *qara+ltum* “karamtırak” (Buran-Alkaya, 2019, s. 392; Yüksel, 2005, s. 146).

+*CA*: Eski Türkçede küçültme ve kuvvetlendirme bildiren bir ektir. Niteleme sıfatlarından veya adlardan yeni adlar türetir. Bu tür kelimelerde ekin küçültme işlevi zayıflamış veya tamamen kaybolmuştur: *alaca ulaca* “alaca bulaca”, *kökçe* “açık mavi”, *alaca* “alaca”, *qaraca* “soluk siyah” (Yüksel, 2005, s. 129-130).

+*II*: Eski Türkçedeki *+sı-* isimden fiil yapan ekin genişlemiş şekli *+sıl/+sil* ekinden oluşmuş ölü bir ektir: *qızıl* “(<*oiz-sıl*) “kızıl”, *yeşil* (*yaş+sıl*) “yeşil” (Yüksel, 2005, s. 138).

+*IU/+IU...+II/+IU*: Türkçede eskiden beri görülen ve birbirine yakın iki kelimedeki çift olarak kullanılarak bir arada bulunma ifade eder: *aqlı qaralı* “siyahlı beyazlı” (Yüksel, 2005, s. 144).

+*msI*: İşlek değildir: *mavımsı* “mavimsi” (Yüksel, 2005, s. 147).

+*mtıraç*: *mavımtıraç* “mavimsi” (Yüksel, 2005, s. 147).

1.7. Kumuk Türkçesi

+*ğilt*: Renk adlarına gelerek yakınlık, benzerlik, küçültme ifadesi katar. İşlek değildir: *yaş+ğilt* “yeşilimsi, yeşilimtırak” (Pekacar, 2011, s. 387), *sar+ğilt* “sarıca, sarımtırak, sarımsı” (Pekacar, 2011, s. 288), *qız+ğilt* “kızılımsı, kırmızımsı, kırmızımtırak” (Pekacar, 2011, s. 265).

+*şilt*: Renk adlarına gelerek yakınlık, benzerlik, küçültme ifadesi katar. İşlek değildir: *aq+şilt* “aksıl” (Buran-Alkaya, 2019, s. 522), *gök+şilt* “mavimsi; yeşilimsi” (Pekacar, 2011, s. 139).

+*şumal*: Renk adlarına gelerek yakınlık, benzerlik, küçültme ifadesi katar. İşlek değildir: *aq+şumal* “beyazımsı” (Buran-Alkaya, 2019, s. 522), *gök+şumal* “1. mavimsi, mavimtırak. 2. yeşilimsi, yeşilimtırak” (Pekacar, 2011, s. 139).

+*lik*: *sarı+lik* “sarılık”, *gog+lik* “mavilik” (Tenişev, 1988, s. 143) (TYA, 109)

+*lıq*: *ala+lık* “alacalık, renk karışıklığı” (Pekacar, 2011, s. 29), *qızıl+lıq* “kızılılık, kırmızılık” (Pekacar, 2011, s. 265).

+*üldür*: *gög+üldür* “1. mavimsi, mavimtırak. 2. Yeşilimsi. 3. Gri, kül rengi. 4. Mavimsi kır renkte” (Pekacar, 2011, s. 139).

1.8. Karakalpak Türkçesi

+*al*: *kögala* “alabula; mavimsi; yeşilimsi”. *kögal* örneğindeki ekin ünlü uyumuna girmemesi, bu morfemin anlamlı bir kelimedenden geldiğini düşündürmektedir (Uygur, 2001, s. 43). Kırgız Türkçesindeki *kögala* “alabula; mavimsi; yeşilimsi” (*kök+ala*) kelimesi, bu düşünceyi desteklemektedir (Uygur, 2018, s. 89).

+*amıq*: Renk isimlerine gelerek onlardan yine renk ismi yapan ektir: *bozamıq* “gri, kül rengi” (Uygur, 2001, s. 43).

+*ğıl/+qıl/ğilt*: *bozğıl* “açık gri, solgun”, *qızğıl* “kırmızımsı”, *sarğıl* “sarımtırak”, *surğıl* “gri, boza yakın” < *sur*: kurşunî renk (Uygur, 2001, s. 42). Sıfatların derecelerinde karşılaştırma derecesi olarak kullanılır ve *-raq*, *-rek*, *-ıraç*, *-irek*; *-law*, *-lew*; *-şıl*, *-şil* ekleriyle birlikte anılır. Fakat ekin aslî görevi, renk ve tat isimlerine gelerek “benzerlik” ve vasfın azlığını ifade etmektir: *sarğıl* “sarımtırak” (Uygur, 2018, s. 88).

+ultum: Ek, tat ve renk ismine gelerek benzerlik bildirir: *kögiltim* “mavi, gök rengi” (Uygur, 2001, s. 42).

+ildir: *kök* “mavi” kelimesine gelerek tek bir örnekte karşımıza çıkar: *kögildir* “mavi, mavimsi”. Bu ek, renk ismine gelerek o renge yakınlık, benzerlik bildirir (Uygur, 2018, s. 88).

+is: *kögis* “göğermeye başlamış, gök rengi almış, mavi” (Uygur, 2001, s. 43). Bu kelime, Türkiye Türkçesindeki “maviş” sözünü hatırlatmaktadır (Uygur, 2018, s. 88).

+kaç, +kaş: akj(üzeri i üstündeki gibi eğik çizgi getir)a “beyazcık, beyazımsı” (Şçerbak, 1977, s. 101).

+law, +lew: Sıfatlara gelerek onlardaki vasfın azlığını bildirir: *qaralaw* “biraz kara, siyahımsı”, *qaraltımlaw* “esmerce, siyaha yakın” (Uygur, 2018, s. 98).

+rak/+rek: Ekin aslı fonksiyonu, karşılaştırma yoluyla bir şeyin, vasfın, diğer bir nesneye göre fazlalığını, üstünlüğünü veya azlığını, zayıflığını bildirmektir: *ağıraq* “daha beyaz” (Uygur, 2001, s. 41).

+sımaq (<si-+maq): Geldiği kelimeye benzerlik, gibilik anlamı katar: *qızılsımaq* “kırmızımsı”, *bozsımaq* “solgun, beyaz-grili” (Uygur, 2018, s. 88).

+şıl/şil: Ek başındaki ç’ler ş’ye döner. Renk isimlerine gelerek “benzerlik” ifade eden isimler yapar: *aqşıl* “beyazımsı”, *kökşil* “mavi, gök rengi” (Uygur, 2018, s. 84).

1.9. Karaçay Balkar Türkçesi

+lıq: *aq+lıq* “aklık, beyazlık” (Tenişev, 1988, s. 142)

+çik: *akçik* “beyazcık, beyazımsı” (Şçerbak, 1977, s. 100), *karaçik* “siyahcık, siyahımsı” (Şçerbak, 1977, s. 100), *ç(j)aşılçik* “yeşilcik, yeşilimsi” (Şçerbak, 1977, s. 100),

2. Güneydoğu/Karlık Grubu

2.1. Özbek Türkçesi

+(i)mtil: Renk bildiren kelimelere gelir: *âk+ımtil* “akımsı”, *sâr+ğımtil* “sarımsı, sarışın” (Buran-Alkaya, 2014, s. 57), *kök+imtil* “mavimtrak”, *qâra+mtil* “karamtrak” (Gültekin vs. 2019, s. 33).

+(i)mtir: Renk bildiren kelimelerde anlamın zayıflığını vurgular: *qâra+mtir* “karamtrak”, *kök+imtir* “mavimsi”, *qız+ğımtir* “kızılımsı” (Buran-Alkaya, 2014, s. 57).

+İş: Renk isimlerine gelerek benzerlik ifade eder: *kök+iş* “mavimsi”, *âq+iş* “akımsı”, *qız+ğış* “kızılımsı”, *sâr+ğış* “sarımsı, sarışın” (Buran-Alkaya, 2014, s. 59).

+cha: Eşitlik, benzerlik, karşılaştırma fonksiyonlarında kullanılan isim çekim eki, zamanla yapım ekine dönüşmüştür: *qizilcha* “kırmızıya yakın (qizil: kırmızı)”, *olacha* “alaca, rengarenk (*ola*: ala renk)” (Yıldırım, 2012, s. 41).

+ligicha: Kalıplaşmış şekilde kullanılan zarf türeten bir ektir: *ko’kligicha* “mavi olarak, yeşil olarak (*ko’k*: mavi, gök, yeşil)” (Yıldırım, 2012, s. 46).

+roq: *qora+roq* “daha kara, daha siyah” (Gültekin vd. 2019, s. 33).

+lıq: *aq+lıq* “beyazlık, aklık” (Tenişev, 1988, s. 143; Şçerbak, s. 104).

2.2. Uygur Türkçesi

+ğInA (+qına, +kine, +oina, +oine): Küçültme ve sevgi ifade eden isimler yapar (Doğan, 2020, s. 51): Aleksandr Mihayloviç Şçerbak (1977, s. 100) *ak+kina* “beyazımsı”, *aq+qına* “beyazımsı, akımsı”, *kök+kine* “mavimsi” (Doğan, 2020, s. 51). Uygur döneminde -*qıña* eki, bünyesindeki *ny* (*ñ*) sesinin ayrışmasıyla damak uyumuna bağlı olarak ekli şekilde /n/ ağzında -*qına/-kine/-kie/ /y/* ağzında -*qıya/-qia/-kiye* şekillerini almıştır. Küçültme ve sevgi kelimeleri oluşturur: *birikia amraq oğlum* “biricik sevgili oğlum” (Alkaya, 2008, s. 44). Özbek

Türkçesinde *-ginä/-qınä*, *-kinä* şeklinde ekleşmiş olarak kullanılır. İsimden isim yapma eki olarak işlek bir kullanımı vardır (Alkaya, 2008, s. 52).

+mtul: İşlek olmayan isimden isim yapan ektir: *qara+mtul* “karamsı, siyahımsı” (Doğan, 2020, s. 53), *kök+(ü)mtül* “mavimsi” (Öztürk, 2020, s. 39).

+rak, +rek: Karşılaştırma bildiren ektir: *aq+raq* “daha beyaz” (Doğan, 2020, s. 53).

+sil, +sul: Benzerlik, gibilik ifade eden sıfatlar türetir: Sadece *ao+sil* “beyazımsı” ve *yoo+sul* “yoksul” kelimelerinde görülür (Öztürk, 2020, s. 40).

+ş, +ç: Renk isimlerinden sıfatlar türetir. Yakınlık ve benzerlik anlamı katar: *aq+i+ş* “akış, beyazımsı”, *kök+ü+ş* “göğüş, göğümsü”, *sa(r)i+u+ç* “sarışın, sarımsı” (Öztürk, 2020, s. 40).

3. Güneybatı/Oğuz Grubu

3.1. Türkiye Türkçesi

+Aç: Eklendiği kelimeye büyütme ve küçültme anlamı katar (Biray, 1999, s. 66): *bozaç* “bozumttrak, boz renkte” (Korkmaz, 2019, s. 120)

+CA: Renk adlarından veya adlardan sonra gelerek yaptığı küçültme sıfatları ekteki işlev zayıflamasından ötürü o sıfatın niteliğine bağlı olan cins adları da türetir: *ala+ca* “ala, alacalı” (Buran, Alkaya ve Yalçın, 2017: 55), *gök+çe* “güvercin” (Korkmaz, 2019, s. 123)

+CII, +CUI: Bu ekin, *+ÇII*, *+Çul* biçiminde örnekleri vardır: *akçıl* “beyazımttrak”, *gökçül* “mavimsi, mavimtttrak”, *kırçıl* “kırımsı, kırımtttrak” (Korkmaz, 2019, s. 127).

+em: Türkiye Türkçesindeki *gögem* “yeşile çalan mor”, “*görkem*” ve son yıllarda türetilen *düzem* “dozaj”, *önem*, *gizem* kelimelerinde de bu ek bulunur (Biray, 1999, s. 78).

+ImsI, +UmsU: Bu ek, adlara, renk adlarına ve tat bildiren sıfatlara gelerek “benzerlik, andırma” anlamı veren sıfatlar türetir: mavimsi, yeşilimsi, kırmızımsı (Buran vd. 2017, s. 58). Bu birleşik ekin içindeki *+sI*, *+sU* eki, Eski Türkçedeki *+sIg* “gibilik, benzerlik” gösteren ekin kalın Türkiye Türkçesindeki kalıntısıdır (Korkmaz, 2019, s. 137). Ergin, -msı ekinin -sı ekiyle aynı olduğunu, ekteki -m’nin ya sonu “-m” ile biten bir kelimedenden geçtiğini ya da “m”li diğer eklere -msa, -mttrak” benzeme yoluyla ortaya çıkmış olabileceğini kaydeder: *beyazımsı*, *acımsı*, *eşimsi*, *esmerimsi* (Biray, 1999, s. 52-53).

+(I)mttrak, +(U)mttrak: Kullanımı *+ImsI*, *+UmsU* kadar işlek olmasa da bu ek de adlara, renk adlarına ve tat bildiren sıfatlara gelerek “benzerlik, gibilik, yakınlık” anlamı veren sıfatlar türetir: *yeşil+imtttrak*, *sarı+mttrak*, *boz+umtttrak*, *mavi+mttrak* (Buran vd. 2017, s. 58), *kırmızım+tttrak* (Biray, 1999, s. 53). Bu ek, ünlü uyumuna hep kalın şekliyle gelir. Sadece ünsüzle biten sözcüklerden sonra araya bir bağlantı ünlüsü girer. Ek yapısı itibarıyla Eski Oğuz Türkçesindeki *+(I)mtı* veya *+(I)mtık*, *+(I)mtuk* benzetme ekiyle *+raK* karşılaştırma ekinin birleşmesinden oluşmaktadır (Korkmaz, 2019, s. 138; Biray, 1999, s. 53). *+(I)mtık*, *+(I)mtuk* eki, günümüz Türkiye Türkçesinde görülmez fakat Türkmen Türkçesinde kullanılmaktadır (Korkmaz, 2019, s. 138).

+Iık, +IUK: Renk adlarından o rengin hâkim ve yaygın olduğunu bildiren soyut adlar türetir: *ak+lık*, *beyaz+lık*, *karanlık* <*karangu+lık*, *kızıl+lık*, *mavi+lık*, *mor+luk*, *sarı+lık*, *yeşil+lık* (Korkmaz, 2019, s. 136).

+rAk: Eski Türkçe ve Eski oğuz Türkçesinde sıfatlardan karşılaştırma sıfatları türeten işlek olan bu ek, Türkiye Türkçesinde “oldukça” anlamı veren bazı küçültme sıfatları yapar: *ak+rak*, *boz+rak*, *gök+rek*, *sarı+rak* (Korkmaz, 2019, s. 138).

+şIn: Renk adlarından benzerlik gösteren birkaç sıfat türetmiş bir ektir: *sarı+şın*, *gök+şın*, *mavi+şın*, *ak+şın*, *kara+şın* (Buran vd. 2017, s. 59; Korkmaz, 2019, s. 142).

+I: Oğuz grubu Türk lehçelerinde görülür. “yeşil” ve “kırmızı” kelimelerinde görülen bu ekin benzerlik işlevi bulunur. “yeşil” ve “kırmızı” kelimeleri dışında birkaç kelimenin de -I ekiyle türediği düşünülür: birincil, ikincil, anayasal, ardıl, buzul, dördül, diş, gizil, özgül, yabancı, yabancı, yasal. Türkiye Türkçesinde *kız+(i)I*, *yeş+il* (*yaş+il*) (Biray, 1999, s. 75).

3.2. Azerbaycan Türkçesi

+ımtıl: Renk adlarına gelerek benzerlik, gibilik bildirir: *yaşıl+ımtıl* “yeşilimsi”, *ağ+ımtıl* “beyazımsı”, *gırmızı+ımtıl* “kırmızımsı, kırmızımtırak”, *gara+ımtıl* “siyahımsı”, *göy+ümtül* “mavimsi” (Buran vd. 2017, s. 123). Düzlük ve yuvarlaklık uyumu gereği em dar-düz (ı, i) hem de dar-yuvarlak (u, ü) ünlülüdür. Ünsüzle biten kelimelere eklendiğinde ünlü uyumlarının gerektirdiği şekilde ünlülerinden birini alır (ı, i, u, ü). Sıfatların azaltma derecesinde kullanılır: *ağ+ımtıl*, *boz+ımtıl*, *qonur+ımtıl* “açık kahverengiye yakın (gonur: konur, esmer, açık kahverengiye yakın)” (Biray, 1999, s. 53-54).

+Imsov: Renk adlarına gelerek benzerlik, gibilik, yakınlık bildirir: *ağ+ımsov* “beyazımsı”, *boz+ımsov* “bozumsu”, *göy+ümsov* “mavimsi”, *sarı+msov* “sarımsı” (Buran vd. 2017, s. 123).

+ımtrag: Renk adlarına gelir: *sarı+mtrag* “sarımtrık”, *ağ+ımtrag* “beyazımsı”, *göy+ümtrag* “mavimtrık” (Buran vd. 2017, s. 123). Ekin renk bildiren sıfatlara gelerek “azaltma derecesi” bildirdiği görülür: *boz+umtraq* “bozumsu”, *qırmızı+mtraq* “kırmızımsı” (Biray, 1999, s. 53).

+sOv: Birkaç kelimedede görülen bu ekin yapısı, *-msı*, *-mtrık*, *-ımtıl*, *-mtık* eklerindeki “m” ile aynı kategoridedir: *bozum+sov* “bozumsu”, *ağım+sov* “akımsı” (Biray, 1999, s. 55).

+şIn: Renk bildiren kelimelere benzerlik ve yakınlık işlevi katar: *ağ+şın* “ak yüzlü; zayıf, arık, solgun yüzlü”², *qara+şın*, *sarı+şın* (Biray, 1999, s. 55).

+raq: Sıfatların azaltma derecesini meydana getiren ekler arasında sayılmaktadır. Bu ekin işlevi, kendi semantiği doğrultusunda eklenen sözlere, bu sözün önceki anlamına göre azlığı ifade eden bir anlam katar: *boz+raq* (Biray, 1999, s. 58-59).

+I: Oğuz grubu Türk lehçelerinde görülür. “yeşil” ve “kırmızı” kelimelerinde görülen bu ekin benzerlik işlevi bulunur: *qızıl*, *yaşıl* (Biray, 1999, s. 75).

+lıq: *sarı+lıq* “sarılık”, *aq+lıq* “aklık, beyazlık” (Tenişev, 1988, s. 142).

3.3. Türkmen Türkçesi

+casın: *gızıl+casın* “kızılca”, *goñur+casın* “kahverengice” (Doğan, 2019, s. 131).

+çı: *orayançı* “sarımsı kırmızı renk” (Doğan, 2019, s. 131).

+cIk: *apakcık* “apakçık” (Doğan, 2019, s. 131).

+gylt/+gilt: İşlek değildir. Renk isimlerine gelerek benzerlik ve gibilik ifade eden sıfatlar yapar: *gızgilt* [gızgilt] “kızılımtırak, kırmızımsı, kızıla çalan renkte” < *gızıl* “kırmızı, kızıl”; *sargylt* [sa:rğilt] “sarımtrık, sarımsı, sarıya çalan” < *sarı* “sarı”; *symgylt* [sımğilt] “soluk kırmızı renk” (Yıldırım, 2020, s. 77-78).

+jA: Yarı işlek bir ektir. Eşitlik, benzerlik, karşılaştırma fonksiyonlarında kullanılır: *ak* [a:kca] “beyazlık bakımından hoş görünen, sevimli” < *ak* “ak, beyaz”; *alaja* [a:laca] “alaca renkli” < *ala* “ala, alaca, karışık renk”; *sarija* [sa:rca] “rengi sarı ve hoş, sarı renkli” < *sarı* “sarı”, *yaşılja* [ya:şılca] “yeşilimtrık, yeşile yakın renkte” < *yaşıl* “yeşil” (Yıldırım, 2020, s. 65-66).

+laç/+leç: *kümüş+leç* “gümüş rengi” (Doğan, 2019, s. 131), *kümüşleç* [kümüşlöç] “gümüş renkli, gümüşe çalan renkte, gümüşü” < *kümüş* “gümüş”; *tüsseleç* [tüssölöç] “duman renginde, duman rengine çalan” < *tüsse* “tütsü, duman, is” (Yıldırım, 2020, s. 81-82).

+lık, +lük: *gara+lık* *gızıl+lık* *yaşıl+lık* “yeşillik”, *gök+lük* “mavilik” (Doğan, 2019, s. 131).

+mek: *kül+cü+mek* “kül rengi, gri” (Doğan, 2019, s. 131).

+mik: Ek, *-mık* ve *-mik* şeklinde görülür (Biray, 1999, s. 54-55): *saz+mık* “gri” (Doğan, 2019, s. 131).

² Azerbaycan Türkçesindeki *ağşın* kelimesi, anlam daralmasına uğrayarak sadece insanlarla ilgili bir özelliği ifade etmek amacıyla işlev kazanmıştır (Biray, 1999, s. 55).

+mtıl: Renk adlarına gelerek benzerlik ve gibilik ifade eder. İşlek değildir: *gara+mtıl* “siyahımsı”, *göög+ümtül* “mavimsi” (Buran vd. 2017, s. 193), *saarımtil* “sarımtrak” (Kara, 2000: 31). Ekin yalnız düz (ı, i) ünlülü şekilleri vardır. Ünsüzle biten kelimelere eklendiğinde ünlü uyumlarının gerektirdiği şekilde ünlülerinden birini alır (ı, i, u, ü). Sıfatların azalma derecelerini ele alırken kullanılan bu ekin sıfat derecesi eki olarak kullanıldığı görülür: *ağ+imtil*, *çalımtil* “kül rengine yakın (*çal* “kül rengi””, *mele+mtıl* “açık sarıya yakın (*mele* “açıksarı”)” (Biray, 1999, s. 53-54).

+umtil/+imtil, *+umtil/+ümtül*, *+mtıl/+mtıl* şekillerinde her renk ismine gelebilir. Benzerlik ve gibilik ifade eder: *agımtil* “akımtrak, akımsı, beyazımsı, beyaza çalan” < *ak* “ak, beyaz”; *garamtil* “siyahımsı, karaya çalan, rengi siyaha yakın, karamtrak” < *gara* “kara, siyah”; *gızılımtıl* “kırmızımsı, kızılımtırak” < *gızıl* “kırmızı, kızıl”; *goñrumtil* “konura yakın, kırmızımsı” < *goñur* “konur, esmer, açık kestane rengi”; *gögümtil* [gö:ğümtil] “mavimtrak, mavimsi, yeşilimsi, göğümsü” < *gök* “mavi; yeşil; gök”; *maoumtul* [ma:wumtul] “mavimsi, mavimtrak” < *mawi* “mavi; açık yeşil”; *melemtil* [melemtil] “açık sarı renege yakın, açık sarıya çalan” < *mele* “açık sarı”; *sarımtil* [sa:rımtil] “sarımsı, sarımtrak” < *sarı* “sarı”; *yaşılımtıl* [ya:şılımtıl] “yeşilimtrak, yeşilimsi, yeşile çalan renkte” < *yaşıl* “yeşil” (Yıldırım, 2020, s. 78).

+rak/+rök: Türkmen Türkçesindeki işlek eklerden biridir. Ekin ünlüsü uzundur. Hemen hemen tüm sıfatlara gelir ve derecelendirme ve karşılaştırma fonksiyonunda kullanılır: *agrak* [a:ğıra:k] “rengi beyaza yakın; diğerlerine kıyasla rengi daha beyaz”; *gögrök* [gögürä:k] “rengi maviye yakın; rengi yeşile çalan; diğerlerine kıyasla daha yeşil” < *gök* “mavi; yeşil” (Yıldırım, 2020, s. 89-90; Biray, 1999, s. 59).

+umtk/+imtik, **+mık/+mtik:** Renk ve tat bildiren isimlere gelerek bunlardan benzerlik ve gibilik bildiren sıfatlar türetir: *çalımtık* “grimsi, gri renege çalan, gri renege yakın” < *çal* “gri”; *gızılımtık* “kızılımtırak, kırmızımsı” < *gızıl* “kırmızı, kızıl” (Yıldırım, 2020, s. 78-79).

+l: Oğuz grubu Türk lehçelerinde görülür. “yeşil” ve “kırmızı” kelimelerinde görülen bu ekin benzerlik işlevi bulunur: *gızıl*, *yaaşıl* (Biray, 1999, s. 75).

3.4. Gagavuz Türkçesi

+(I)msI: Renk adlarına gelerek benzerlik, gibilik bildirir: *sarı+msı* (Özkan, 2019, s. 171), *mavi+msı*, *kırmızı+msı*, *mor+umsu* (Buran vd. 2017, s. 259). Az sayıda örnekte tat ve renk ile ilgili kelimeler türetir: acımsı, iışimsi “ekşimsi”, kırmızımsı, mavimsi, sarımsı (Biray, 1999, s. 52-53).

+l: Oğuz grubu Türk lehçelerinde görülür. “yeşil” ve “kırmızı” kelimelerinde görülen bu ekin benzerlik işlevi bulunur: *kızıl*, *eşil* “yeşil” (Biray, 1999, s. 75).

+Cık, +CAk, +CA(A)z: Batı Türkçesinin bütün lehçelerinde görülen ve yaygınlaşan bir ektir. Özellikle Gagavuz Türkçesinde çok işlektir. İsimden küçültme ve sevgi ifade eden kelimeler türetir: *mavi+cık* “mavicik” (Özkan, 2019, s. 65-66).

+gilt: Ek, Karluk Türkçesinde +gıl biçiminde kullanılır ve eklendiği isimleri “renk” anlamı taşıyan sıfatlara dönüştürür. Eski Oğuz Türkçesinde aynı işlevde +gıl şeklinde devam eder. Rumeli ağızlarında da +gıl ekiyle türetilmiş renk adları bulundurulur. Bazı çağdaş Türk lehçelerinde Gagavuz Türkçesinde olduğu gibi *+gilt*, *+gıldım* gibi farklı şekillerde görülür: *kız+gıld*, *+kız+gilt* “kahverengi”, *sarılgilt* < *sarıgilt* “açık sarı” (Özkan, 2019, s. 167).

+gış: Ek, +gı isimden isim yapan ek Türkiye Türkçesindeki *maviş* örneğinde olduğu gibi +ş eki getirilerek yapılır. Ara renkleri karşılamak üzere ana renk adlarına gelir: *kız+gış* “pembe”, *sar+gış* < *sarıgış* “açık sarı” (Özkan, 2019, s. 167).

+şil: Yakınlık bildirir. ç>ş değişimine uğramıştır: *gök+şil* < *gökçil* “gök mavi” (Özkan, 2019, s. 172).

4. Kuzeydoğu Grubu

4.1. Altay Türkçesi

+**(II)tIm**: Nitelik ve renk ismi yapar: *kızıltım* “çabuk kızaran, kızarmaya meyilli” (kızıl: kırmızı, kızıl), *sargıltım* “sarımsı” (sarı(g): sarı) (Güner Dilek, 2022, s. 77).

+**aç**, +**aş**: *akpaş* ~ *appaş* ~ *apabaş* “çok beyazcık, çok beyazımsı” (Şçerbak, 1977, s. 101), *kökpuş* ~ *köppuş* ~ *köpuş* “çok mavimsi, çok mavicik, açık mavi” (Şçerbak, 1977, s. 101).

+**DIm**, +**IDIm**: Renk adlarından küçültme anlamlı sıfatlar türetir: *kızıltım* “kızılımsı”, *köktim* “mavimsi”, *aktım* “beyazımsı”, *karaltım* “siyahımsı” (Buran vd. 2019, s. 57).

+**I**: *kubal* “kül rengi” (*kuba*: solgun, soluk ve açık sarı) (Güner Dilek, 2022, s. 77).

+**mtIk**/(**O**)**mtIk**: Renk adlarına gelerek yakınlık, benzerlik işlevi katar: *boromtık* “kır rengi gibi”, *karamtık* “karamsı, kara gibi”, *bozomtık* “bozumsu” (Buran vd. 2019, s. 58; (Güner Dilek, 2022, s. 75).

+**SImAk**/**sImAk**, +**zImAk**: Renk adlarından küçültme anlamlı sıfatlar türetir: *karazımak* “esmer, siyaha çalar renk”, *aksımak* “ak gibi, aka benzeyen”, *köksimek* “mavimsi, maviye çalan”, *kızılızmak* “kızılımsı” (Buran vd. 2019, s. 58; Güner Dilek, 2022, s. 76).

+**SımAn**: Renk adlarına gelerek “o renge benzeyen” anlamını veren isimler türetir: *aksıman* “beyazımsı”, *karazıman* “karamsı, kara gibi, siyahımsı”, *kızılızman* “kırmızımsı, kızılımsı”, *sarızman* “sarımsı, sarımtırak” (Güner Dilek, 2022, s. 76).

4.2. Hakas Türkçesi

+**Im**: *kögim* “gök, yeşilimsi” (Buran vd. 2019, s. 148).

+**(X)mdix**, +**(X)mdix**: *ağ+amdix* “beyazımsı” (Baskakov vd. 1953, s. 407), kök ‘mavi’ > *kög+emdix* “mavimsi” (Baskakov vd. 1953, s. 407), *xızıl* ‘kırmızı’ > *xız+amdix* “kırmızımsı” (Baskakov vd. 1953, s. 407), *sarğamdix* “sarımsı” (Arıkoğlu, 2005, s. 412), *sar+umdix* “sarımsı, sarımtırak” (Gürsoy Naskali vd. 2007, s. 426)

+**arax**: Bu ek ile ismin karşılaştırmalı derecesini ifade eden küçültülmüş renk adları oluşturur: *xızıl-arax* “kırmızımsı” (Baskakov vd. 1953, s. 407), *xara* ‘kara, siyah’ > *xara-arax* “siyahımsı, karamsı” (Baskakov vd. 1953, s. 407),

+**(X)msix**: *ağamsix* “beyazımsı” (Arıkoğlu, 2005, s. 29; Gürsoy Naskali vd. 2007, s. 29), *sarımsix* “sarımsı” (Arıkoğlu, 2005, s. 413), *sar+imsix* “sarımsı, sarımtırak” (Gürsoy Naskali vd. 2007, s. 426)

+**amzix**: *xaramzix* “karamsı” (Arıkoğlu, 2005, s. 150), *sarğamzix* “sarımsı” (Arıkoğlu, 2005, s. 412), *xızamzix* “kızılımsı, kırmızımtırak” (Gürsoy Naskali vd. 2007, s. 177)

+**ı**: *xızıl+ı* “kızıllık, kırmızılık” (Gürsoy Naskali vd. 2007, s. 178)

+**tığ**: *kök+tığ* “mavimsi, maviye çalan” (Gürsoy Naskali vd. 2007, s. 267)

4.3. Tuva Türkçesi

+**kır**: *ak+kır* “bembeyaz” (Arıkoğlu vd. 2024, s. 52),

+**sımaar**: *ak+sımaar* “beyazımsı” (Arıkoğlu vd. 2024, s. 53),

+**(X)ldır**: *ag+ıldır* “beyazımsı, akımsı, aka çalan” (Arıkoğlu vd. 2024, s. 33), *kara+ldır* “siyahımsı, karamsı” (Arıkoğlu vd. 2024, s. 279).

+**zımaar**: *kara+zımar* “siyahımsı, esmer” (Arıkoğlu vd. 2024, s. 278), *sarıg+zımaar* “sarımsı” (Arıkoğlu vd. 2024, s. 520).

+**la**: *kara+la* “koyu alaca” (Arıkoğlu vd. 2024, s. 279).

+**rtır**: *kara+rtır* “siyaha, kara renge çalan” (Arıkoğlu vd. 2024, s. 281).

+**üldür**: *kög+üldür* “1. mavimsi, mavimtrak. 2. Mavimsi kır” (Arıkoğlu vd. 2024, s. 325),

+**mzık**: *sarı+mzık* “sarımsı” (Arıkoğlu vd. 2024, s. 521),

+**ıdır**: *kızı+dır* “kıpkırmızı (oluncaya kadar)” (Arıkoğlu vd. 2024, s. 349).

+**gır**: *kızıl+gır* “oldukça kırmızı, koyu kırmızı” (Arıkoğlu vd. 2024, s. 350).

5. Türk Dilinin Uzak Lehçeleri

5.1. Çuvaş Türkçesi

+**mAs**: Mevcut örneklerde ekin sıfatlardan aynı anlama gelen başka sıfatlar yaptığı görülür: *hırle+mes* “kıpkırmızı < *hırlı+mes* (*hırlı*: kırmızı) (Kirişçioğlu vd. 2018, s. 60; Ersoy, 2021, s. 76-77).

5.2. Saha/Yakut Türkçesi

+**aç**, +**aş**: *ara+bas* “sarımtrak, sarıya yakın” (Şçerbak, 1977, s. 101),

+**sIAr**/**+sUOr** (+**hIAr**, +**hUOr**): Ek, sıfatların küçültme derecesini gösterir: *küreñsier* “esmere yakın” (küren: esmer, boz) (Kirişçioğlu, 1999, s. 49).

+**tİñI**/**+tUñU**: Bu ek, benzerlik ve gibilik ifade eder. Sıfat fonksiyonunda isimler yapar: *küöx+tünü* (*küöx* “yeşil”) “yeşilce” (Kirişçioğlu vd. 2018, s. 152; Kirişçioğlu, 1999, s. 48).

Sonuç

Çağdaş Türk lehçeleri esas alınarak Kuzeybatı/Kıpçak grubu, Güneydoğu/Karlık Grubu, Güneybatı/Oğuz Grubu, Kuzeydoğu Grubu ve Türk Dilinin Uzak Lehçeleri incelenmiştir. Bu çalışma, Türk lehçelerinde renk adlarından türetilen isimlerin önemli ölçüde çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle her lehçede kullanılan renk adlarından türetilen isimlerin yapısal farklılıkları ve benzerlikleri detaylandırılmıştır. İncelenen tüm bu bulgular, Türk lehçelerinde renk adlarından türetilen isimlerin önemli ölçüde çeşitlilik gösterdiğini ve her lehçenin bu süreçte kendine özgü ekleri geliştirdiğini ortaya koymaktadır.

1. Kıpçak grubu Türk lehçelerinden en çok renk türeten isimden isim yapan ekler, Kırgız, Başkurt ve Nogay Türkçelerinde görülür. Kırgız Türkçesinde on bir ek, Başkurt Türkçesinde sekiz isimden isim yapan ek görülürken Nogay Türkçesinde ise on ek görülür. Kırgız Türkçesinde +*çIl*, +*çUl*; +*gıç*; +*gIl*, +*gul*, +*kül*; +*gıltım*, +*gUltUm*; +*lcım*, +*lcüm*; +*ltır*, +*ltür*; +*omtık*, +*mık*; +*rAAk*, +*rOOk*; +*sımak*, +*sımal*, +*sıman*; +*ş* ekleri; Başkurt Türkçesinde +*ğilt*/*gilt*; +*qilt*/*kilt*; *ğolt*; +*Amlk*; +*GAs*; +*GXI*; +*hXI*; +*hXw* ve +*sA* ekleri; Nogay Türkçesinde ise +*gilt*/*Gİlt*; +*ldIm*; +*IlzIr*/*İlzİr*; +*sımal*; +*yoşqıl*; +(İ)*rAk*/*(I)rAk*; +*şİl*; +*ğošqıl*; +*Ilclr* ve +*şA* ekleri görülür. Kıpçak grubu Türk lehçelerinde en fazla görülen ek +*gilt* ve +*gilt* ekidir. Tatar Türkçesinde +*gilt*, +*gilt*, +*kalt*, +*kilt*; Sibiryaya Tatar Türkçesi ağzında +*ğilt*/*qilt* ve +*ğiltım*/*kiltım* (<*ğilt+ım*); Kırgız Türkçesinde +*gİlt*, +*gUlt*; Kazak Türkçesinde +*ğilt*/*gilt*; Başkurt Türkçesinde +*ğilt*/*gilt* ve +*qilt*/*kilt*; Nogay Türkçesinde +*gilt*/*Gİlt*; Kumuk Türkçesinde +*ğilt*; Karakalpak Türkçesinde +*ğil*/*qıl*/*ğilt* şeklinde görülür. Kırım Tatar Türkçesinde ise bu ek tespit edilememiştir fakat renk isimlerine gelerek benzerlik, yakınlık bildiren +*ltIm* eki tespit edilmiştir.

Vasıf adlarının karşılaştırılmasında kullanılan bir ek olan +*rak*/*rek* eki, Tatar Türkçesinde +*rak*/*rek*; Kazak Türkçesinde +*rak*/*rek*; Nogay Türkçesinde +(İ)*rAk*/*(I)rAk*; Kırım Tatar Türkçesi +*mtıraç*; Kırgız Türkçesinde +*rAAk*, +*rOOk*; Karakalpak Türkçesinde de +*rak*/*rek* şeklinde görülür. Diğer lehçelerde tespit edilememiştir.

Renk isimlerine gelerek “benzerlik” anlamı katan +*çıl*/*çil* eki, Tatar Türkçesinde +*çıl*/*çil* ve +*sıl*, +*sıl*; Nogay Türkçesinde +*şİl*; Kırım Tatar Türkçesi +*çIl*; Kırgız Türkçesinde

+çIl, +çUl; Başkurt Türkçesinde +hXI; Karakalpak Türkçesinde +şıl/+şil ve Kumuk Türkçesinde de +şıl ekine +t getirilerek +şilt şeklinde görülür.

Küçültme ve kuvvetlendirme anlamı katan +cA eki, Tatar Türkçesinde +ça/+çe; Sibirya Tatar Türkçesi ağzında ise +çA; Kreşin Tatar Türkçesinde +çA; Kazak Türkçesinde +şa/şe; Başkurt Türkçesi +sA; Nogay Türkçesi +şA; Kırım Tatar Türkçesi +CA şeklinde görülür. Sibirya Tatar Türkçesi ağzında renk adlarına gelerek benzerlik ve yakınlık anlamı bildiren +İltür eki, Kıpçak grubu Türk lehçelerinden Kazak Türkçesinde +ildir; Kırgız Türkçesinde +ltır, +ltür; Kumuk Türkçesinde +üldür; Karakalpak Türkçesinde +ildir; Nogay Türkçesinde +IlzIr/+İlzİr; +IlcIr şeklinde görülür.

Tatar Türkçesinde görülen +lık, +lİK; Kazak Türkçesinde +dıq; Kırgız Türkçesinde +DİK; Nogay Türkçesinde +lıq; Kumuk Türkçesi +lıq ve +lik; Karaçay Balkar Türkçesi +lıq eki ile Türkiye Türkçesindeki +lık ve +lik ekinin işlevselliği benzerlik göstermektedir. Ayrıca, +ay, +ey eki, Tatar Türkçesi dışında başka hiçbir lehçede tespit edilememiştir.

2. Karluk grubu Türk lehçelerinden en fazla ek Özbek Türkçesinde görülür. Bunlar +(i)mtıl, +(i)mtır; +Iş; +cha,+ligicha, +roq ve +liq ekleridir. Uygur Türkçesinde ise +ğInA (+qıma, +kine); +mtul; +rak, +rek; +sil, +sul ve +ş, +ç ekleri tespit edilmiştir. Genellikle küçültme eki işleviyle geçen -qıña ekinin renk türeten isimden isim yapan ek şekli, Uygur Türkçesinde ve Tatar Türkçesinde +kına eki ile ak+kına “beyazımsı” kelimesinde görülmüştür.

3. Oğuz grubu Türk lehçelerinde en fazla ek, Türkmen Türkçesinde görülür. Renk adlarına gelen +(X)mtırak eki, Türkiye Türkçesinde +(I)mtırak, +(U)mtırak; Azerbaycan Türkçesinde +imtrag; Türkmen Türkçesinde +rak/+rāk şeklinde görülür. En az ekin görüldüğü Oğuz grubu Türk lehçesi, Gagavuz Türkçesinde tespit edilen +(I)msI ekidir. Kıpçak grubu Türk lehçelerinde en fazla görülen +Gilt/+GUlt ekinin Gagavuz Türkçesinde +gilt, Türkmen Türkçesinde de +gyilt/+gilt şeklinde görülmesi dikkat çekicidir.

4. Kuzeydoğu grubu Türk lehçelerinde en fazla ek, Tuva Türkçesinde görülür. Tuva Türkçesinde Altay Türkçesinde görülen +kır; +sımaar; +(X)ldır; +zımaar; +la; +rtır; +üldür; +mzik; +ıdır ve +gır ekleri tespit edilmiştir. Altay Türkçesindeki +mtIk/+(O)mtIk eki, Hakas Türkçesindeki +(X)mdix, +(X)mdix eki ile yakınlık ve benzerlik bildiren aynı işleve sahiptir.

Yalnızca Oğuz grubu Türk lehçeleri Azerbaycan, Türkmen ve Gagavuz ve Türkiye Türkçesinde görülen +l ekinin Altay Türkçesindeki +l eki ile benzerlik göstermesi dikkat çekmektedir.

Kısaltmalar

DLT. Dîvân-ı Lugâti't Türk

ETG. Eski Türkçenin Grameri

OY. Orhon Yazıtları

STT. Sibirya Tatar Türkçesi

Kaynakça

Alkaya, E. (2008). Eski Türkçe - Eski Türkçe -qıña ekinin Türk lehçelerinde ve qıña ekinin Türk lehçelerinde ve Türkiye Türkçesi ağızlarındaki kullanımı üzerine. *Turkish Studies, Volume 3/4 Summer*, 43-72.

Alkaya, E. (2021). *Sibirya Tatar Türkçesi*. Kesit Yayınları.

Alkaya, E., Kirillova, Z. (2018). *Kreşin Tatar Türkçesi (dil, tarih, kültür)*. Kesit Yayınları.

Arıkoğlu, E. (2005). *Örnekli Hakasça-Türkçe sözlük*. Akçağ Yayınları.

Arıkoğlu, E. Tosun, İ. (2024). *Tuvaca-Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Babatürk, L. (2023). Rusça ve Türkçe Deyimlerde Renk Adları. *Dil araştırmaları*, 32, 203-217.
- Baskakov, N. A. İnqijeqova -Grekul, A. İ. (1953). *Xakaskiy Yazık (Fonetiçeşkaya Struktura, Slovarniy Sostav İ Grammatičeskiy Stroy)*. SSCB Kültür Bakanlığı Soyuzpoligrafprom Glavizdat'ın 16. matbaası.
- Biray, H. (1999). *Batı grubu Türk yazı dillerinde isim*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Biray, N., Ayan, E., Kurmangaliyeva Ercilasun, G. (2015). *Çağdaş Kazak Türkçesi (ses-şekil-cümle bilgisi, metinler)*. Bilge Kültür Sanat.
- Buran, A. Alkaya, E. (2018). *Çağdaş Türk yazı dilleri 2 Güneydoğu/Karlık grubu*. Akçağ Yayınları.
- Buran, A. Alkaya, E. (2019). *Çağdaş Türk yazı dilleri 3 Kuzeybatı/Kıpçak grubu*. Akçağ Yayınları.
- Buran, A. Alkaya, E. Özeren, M. (2019). *Çağdaş Türk yazı dilleri 4 Kuzeydoğu grubu*. Akçağ Yayınları.
- Buran, A. Alkaya, E. Yalçın, S. K. (2017). *Çağdaş Türk yazı dilleri 1 Güneybatı/Oğuz grubu*. Akçağ Yayınları.
- Choi, H-W. (2019). *Türkçe, Moğolca ve Mançu-tunguzcanın karşılaştırmalı ses ve biçim bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çürük, Y. (2017). Türk dilinde renk adları ve renk adlarına gelen ekler, *Renk kitabı* (ed.: Emine Gürsoy Naskali). Kitabevi, 201-230.
- Doğan, L. (2019). Türkmen Türkçesinde renk adları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 1, S. 1*, 125-144.
- Doğan, L. (2020). *Uygur Türkçesi grameri*. Paradigma Akademi.
- Eker, S. (2021). *Çağdaş Türk dili*. Grafiker Yayınları.
- Ergin, M. (2021). *Türk dil bilgisi*. Boğaziçi Yayınları.
- Ergönenç, D. (2009). *Nogay Türkçesi grameri ses ve şekil bilgisi*. Grafiker Yayınları.
- Ergönenç, D. (2019). *Nogay Türkçesi grameri ses ve şekil bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ersoy, F. (2021). *Çuvaş Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gabain, A. V. (çev.: Mehmet Akalın) (2007). *Eski Türkçenin grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ganiyev, Fuat A. (aktaran: Murat Özşahin) (2013). *Bugünkü Tatar Türkçesi söz yapımı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gültekin, M., Koraş, H., Kurbanova, M. (2019). *Özbek Türkçesi grameri (gramer-metin-sözlük)*. Kesit Yayınları.
- Güner Dilek, F. (2022). *Altay Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gürsoy Naskali, E. Butanayev, V. İsin, A. Şahin, L. Koç, A. (2007). *Hakasça-Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Johanson, L. (Çev.: Nurettin Demir) (2022). *Türkçe dil ilişkilerinde yapısal etkenler*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kara, M. (2000). *Türkmence (giriş-gramer-metinler-sözlük)*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kartalhoğlu, Y. (2010). *Çağdaş Moğolcanın grameri -ses ve şekil bilgisi-*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Kasapoğlu Çengel, H. (2020). *Kırgız Türkçesi grameri (ses ve şekil bilgisi)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kirişcioğlu, F. (1999). *Saha (Yakut) Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kirişcioğlu, M. F. Ersoy, F. Gökdağ, B. A. Doğan, T. (2018). *Türk dilinin uzak lehçeleri Çuvaş Türkçesi, Saha/Yakut Türkçesi, halaç türkçesi* (editör: Ahmet Buran). Akçağ Yayınları.
- Koç, K. Bayniyazov, A. Başkapan, V. (2019). *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Koç, K., Doğan, O. (2004). *Kazak Türkçesi grameri*. Gazi Kitabevi.

- Kononov, A. N. (2015). Türk lehçelerinde renk adlarının semantiği (Çev.: Reshida Adzhumerova ve Emine Atmaca), *Gazi Türkiyat*, Güz 2015(17), 185-204.
- Korkmaz, Z. (2007). *Gramer terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2019). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (2022). *Türk kültür tarihine giriş VI*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öner, M. (2013). *Bugünkü Kıpçak Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öner, M. (2015). *Kazan-tatar Türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özkan, N. (2019). *Gagavuz Türkçesi grameri (giriş-ses bilgisi-şekil bilgisi-cümle bilgisi-söz varlığı-metin örnekleri)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öztürk, R. (2020). *Yeni Uygur Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Pekacar, Ç. (2011). *Kumuk Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sirvydë, R. (2007). Metonymy – a sister or a stepdaughter? A case study of the colour of anger. *Respectus philologicus*, Vol. 11(16), 145–153.
- Soriano C., Valenzuela, J. (2009). Emotion and colour across languages: implicit associations in Spanish colour terms. *Social Science Information*, Vol. 48(3), 421–445.
- Subaşı, D. A. (2012). Renkler ulamı üzerine Türkçe ve Arapça Sözlük tabanına yönelik gözlemler. *Turkish Studies*, Vol. 7(2) Spring, 963-977.
- Şçerbak, A. M. (1977). *Oçerki Po Sravnitel'noy Morfologii Tyurkskix Yazıkov (İmya)*. Nauka İzdatel'stvo.
- Tekin, T. (2020). *Orhon yazıtları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tenişev, E. R. (1988). *Sravnitel'no-İstoriçeşkaya grammatika tyurkskix yazıkov morfologiya*. Akademiya Nauk SSSR.
- Turner, R. L. (1966). *A comparative dictionary of the Indo-Aryan languages*: Oxford University Press.
- Türk Dil Kurumu. (2023). *Türkçe sözlük. K-Z* (12. Baskı, s. 2774).
- Uygur, C. V. (2001). *Karakalpak Türkçesi grameri (fonetik, morfoloji, sentaks)*. Bilal Ofset Matbaa.
- Uygur, C. V. (2018). *Karakalpak Türkçesi grameri (fonetik, morfoloji, sentaks)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yazıcı Ersoy, H. (2022). *Başkurt Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldırım, H. (2012). *Özbek Türkçesi grameri*. Gazi Kitabevi.
- Yıldırım, H. (2020). *Türkmen Türkçesi grameri (ses ve şekil bilgisi)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yudahin, K. K. (çev. Abdullah Taymas) (2011). *Kırgız sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yüksel, Z. (2005). *Kırım Tatar Türkçesi grameri*. Semih Eğitim Kültür Yayınları.

Extended Summary

Colour names have a great variety in Contemporary Turkic dialects. The high number of colour names is related to the reinforcement of construction suffixes. Construction suffixes come to noun and verb stems and enable the derivation of new words. A new or reinforced colour name emerges with the addition of suffixes that make nouns from nouns to colour names. For this reason, there is an increase in colour names and different functions of colours emerge. These different functions of colours contribute to the processing and development of language. The vocabulary of each language is a phenomenon that develops and maintains its vitality in the historical process. Colour names are also an important cultural part of this treasure. The word colour comes from Persian *reng*, which means "the sensation created in the eye by the light reflected by objects; quality; variety". Turkish has a wide vocabulary in terms of naming colours. In Old Turkic, Gabain gives 4 basic colours as *ao* 'white, white, red', *qızıl* 'red, scarlet', *kök* 'sky, blue', *sarı* 'yellow' and *yipin/yipiün* 'violet, red'. Tekin, on the other hand, gives the colours *ak* 'white, white', *azman* 'yellowish', *kara II* 'black, black' and *ürü*, 'white'. Accordingly, the frequency of the words used for naming colours in Old Turkic is low. Most of the colours seen since Old Turkic are derived from suffixes. Thus, a new or reinforced colour name produced with affixes emerges. New colour names also give birth to new concepts. These are animal names, plant and fruit names, disease names and place names. Colour nouns also stand out as reinforcing elements. There are also some dichotomous adjectives that convey reinforcement, such as *kapkara*: *alha* Mongolian *lab lara* 'kap kara' and Tajik *sip-siyâ*.

Colour names emphasise a certain concept in Turkish: Black, sadness and sorrow; white, cleanliness and innocence; blue, sublimity; green, freshness and youth; red, beauty; yellow, sunshine and illness. In English, the colour blue is associated with sadness; in German, yellow is associated with jealousy (in the sense of turning yellow with envy). In Spanish and English, however, the colour green emphasises jealousy. Phrases such as German *Rot sehen* (see red “see red”) or French *rouge de rage* (red with anger “red with anger”) are used in many languages to emphasise the colour red to indicate anger. It is interesting to note that in Lithuanian, different degrees of anger can be expressed not by different shades of red as in English (flushed/pink/red/scarlet with anger “see flushed/pink/red/red/red with anger”), but by different colours: White (for controlled anger), red (‘normal’ anger), blue (very intense anger) and black (extremely intense anger). In addition, colour names acquire a new meaning by conveying the concepts of place and direction, moving away from their original meaning. Old and forgotten meanings continue to be preserved and preserved in separate spheres of human activity. Asian nomads use colours to name directions:

Red - South, Black - North, Blue - East, White - West, Yellow – Centre.

Words denoting colour are actually nouns. In addition to the basic words indicating colours, Turkish also has various words indicating minor colour differences. Therefore, it is quite rich in terms of colour names. In Turkey Turkish, light and dark adjectives are used to indicate the differences of degree in the main colours such as white, black, blue, pink, red, purple etc.: light blue, dark green, dark red, light green. Similes can also be used to indicate subtle differences between colours: Indigo blue, sea blue, lemon yellow, pistachio green, honey colour, petrol green, rose dry. However, suffixes are sometimes used to develop the concept of colour. With the help of suffixes, a new colour name is derived from colour names or colour names are reinforced. Colour names are derived by adding suffixes that make nouns from nouns to colour names, which are nouns.

Construction affixes are affixes that are brought to noun and verb stems to create new concepts and to derive new words for concepts. Since the merger measures between roots and affixes are regular and systematic in Turkish, affixes brought to nouns are not brought to verbs and affixes brought to verbs are not brought to nouns.

There are four types of suffixes in Turkish: 1. suffix that makes a noun from a noun; 2. suffix that makes a verb from a noun; 3. suffix that makes a noun from a verb; 4. suffix that makes a verb from a verb.

During the formation of new words, attention should be paid to the meaning relations that have been observed since the earliest periods of the Turkish language. For example, although colour names are formed with the suffix *-(il)*, the fact that neologisms indicate numerical quantities in singular and plural damages the internal consistency of the language. Similar examples can be found in other words. The same suffix can give more than one meaning. For example, the word structure *summer*, which means “the hottest season”, can be seen in different meanings as *yaz+lık* “summer house, summer residence; used during summer (clothing, etc.)”. These different meanings are met by the morpheme structure *+lık*. In other words, construction suffixes can have different meanings in different situations just like the same words.

In this study, on the basis of contemporary Turkish dialects, Tatar Turkish (Siberian Tatar Turkish and Crescentine Tatar Turkish since they are identified as suffixes), Kazakh Turkish, Kyrgyz Turkish, Bashkir Turkish, Nogay Turkish, Crimean Tatar Turkish, Kumuk Turkish, Karakalpak Turkish, Uzbek Turkish, Uyghur Turkish, Turkish, Gagauz Turkish, Turkmen Turkish, Azerbaijani Turkish, Altai Turkish and Khakass Turkish will be examined.

